

Latvijas Republikas Senāts

SPRIEDUMS

Rīgā 2025.gada 23.septembrī

Senāts šādā sastāvā: senatore referente Līvija Slica, senatori Jānis Pleps un Ieva Višķere

rakstveida procesā izskatīja administratīvo lietu, kas ierosināta, pamatojoties uz /Persona A/ pieteikumu par labvēlīgāka Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras administratīvā akta izdošanu, sakarā ar Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras kasācijas sūdzību par Administratīvās apgabaltiesas 2022.gada 8.decembra spriedumu.

Aprakstošā daļa

[1] Pieteicēja /Persona A/ lūdza Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrai (turpmāk – aģentūra) pārrēķināt invaliditātes pensiju sakarā ar apdrošināšanas stāža papildināšanu, pamatojoties uz Ventspils zonālā valsts arhīva 2021.gada 29.jūnija izziņu Nr. VeZVA-6.2.1/7831 (turpmāk – arhīva izziņa) par pieteicējas darbu padomju saimniecībā „/Nosaukums/” no 1976. līdz 1981.gadam.

Pamatojoties uz likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 1.punktu un 2.¹punktu, Ministru kabineta 2002.gada 23.aprīļa noteikumu Nr. 165 „Apdrošināšanas periodu pierādīšanas, aprēķināšanas un uzskaites kārtība” (turpmāk – noteikumi Nr. 165) 20.1.apakšpunktu un Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Darba likumu kodeksa (turpmāk – Darba likumu kodekss), kas regulēja darba tiesiskās attiecības strīdus periodā, 180.pantu, aģentūra ar 2021.gada 20.jūlija lēmumu Nr. 21/1674361 pieteicējas apdrošināšanas stāžā ieskaitīja darbu skolas vasaras brīvlaikā pēc 15 gadu sasniegšanas (1980. un 1981.gadā), bet neieskaitīja arhīva izziņā norādīto darbu pirms 15 gadu vecuma sasniegšanas (no 1976.gada līdz 1979.gadam), jo pieteicēja nav strādājusi kolhozā (kolektīvajā saimniecībā), bet gan padomju saimniecībā (sovhozā).

Nepiekrītot tam, ka apdrošināšanas stāžā nav ieskaitīti tie mēneši, kad pieteicēja ir strādājusi skolas vasaras brīvlaikā pirms 15 gadu vecuma sasniegšanas, pieteicēja sākotnējo lēmumu apstrīdēja. Ar aģentūras 2021.gada 27.augusta lēmumu Nr. 21/21/2029060 (turpmāk – pārsūdzētais lēmums) sākotnējais lēmums atstāts negrozīts.

[2] Pieteicēja nepiekrita pārsūdzētajam lēmumam un vērsās tiesā ar pieteikumu par labvēlīgāka administratīvā akta par invaliditātes pensijas pārrēķinu, ieskaitot pieteicējas apdrošināšanas stāžā darbu skolas vasaras brīvlaikā padomju saimniecībā „/Nosaukums/” no 1976. līdz 1979.gadam, izdošanu.

[3] Administratīvā apgabaltiesa ar 2022.gada 8.decembra spriedumu apmierināja pieteicējas pieteikumu. Apgabaltiesa pievienojās pirmās instances tiesas sprieduma motivācijai un pamatoja spriedumu ar turpmāk minētajiem argumentiem.

[3.1] Arhīva izziņa apliecina, ka pieteicēja skolas vasaras brīvlaikos strādāja padomju saimniecībā „/Nosaukums/”.

[3.2] No likumā „Par lauksaimniecības uzņēmumu un zvejnieku kolhozu privatizāciju” (*bija spēkā līdz 2005.gada 1.janvārim*) lietotajiem terminiem, kā arī 3.panta secināms, ka valsts lauksaimniecības uzņēmumi, tostarp padomju saimniecības, savās tiesībās un statusā tika pielīdzināti kolhoziem – šo uzņēmumu manta tika pielīdzināta kolhoza mantai, šajos uzņēmumos strādājošajiem tika piemērots kolhoza biedra statuss un minēto personu kopsapulce tika noteikta par privatizējamā valsts lauksaimniecības uzņēmuma augstāko lēmēj institūciju.

Praktiskās atšķirības lauksaimniecības uzņēmumu vadībā, uzbūvē un ražošanas organizēšanā nebija būtiskas. Ja atšķirības starp kolhoziem un padomju saimniecībām darba algas aprēķināšanā un citos aspektos pastāvēja pēc 1949.gada kolektivizācijas, laika gaitā tās samazinājās un praktiski izzuda. Pēc šādiem apsvērumiem vadījās arī Latvijas Republikas Augstākā Padome un valdība pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas 1990.gadā, izstrādājot lauksaimniecības uzņēmumu privatizācijas likumus. Visas kopsaimniecības tika pārveidotas statūtsabiedrībās un privatizētas pēc vieniem noteikumiem.

To, ka atšķirības starp kolhoziem un padomju saimniecībām laika gaitā mazinājās un praktiski izzuda, apliecina arī izmaiņas padomju saimniecības „/Nosaukums/” struktūrā, kad tai laika gaitā gan pievienojās kolhozi, gan atdalījās. Arī Latvijas Nacionālā arhīva fonda (LV-LNA-VENAF365) administratīvajā vēsturē valsts saimniecība „/Nosaukums/” tiek minēta gan kā Talsu rajona kolhozu un padomju saimniecību ražošanas pārvalde, gan kā Talsu rajona Lauksaimniecības ražošanas pārvalde, gan kā Talsu rajona Lauksaimniecības apvienība un Talsu rajona Agrorūpnieciskā apvienība.

[3.3] Ar Satversmes tiesas 2007.gada 9.oktobra spriedumu lietā Nr. 2007-04-03 atzīts, ka noteikumu Nr. 165 2.punkta vārdi un skaitļi „(bet ne agrāk kā no dienas, kad persona sasniegusi 15 gadu vecumu, izņemot šo noteikumu 40.punktā norādīto gadījumu)” ir neatbilstoši Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 64.pantam un spēkā neesoši no to pieņemšanas brīža. Satversmes tiesa arī norādīja, ka apstrīdētā norma ierobežo Satversmes 109.pantā ietvertās pamattiesības uz sociālo nodrošinājumu, jo liedz apdrošināšanas periodā ieskaitīt faktisko (reālo) darba periodu, kurā persona bija nodarbināta pirms 15 gadu vecuma sasniegšanas.

Ņemot vērā minēto, 2008.gada 1.martā spēkā stājās grozījumi noteikumos Nr. 165, 28.2.apakšpunktu izsakot šādā redakcijā: „Personām, kuras strādājušas kolhozā, nebūdamas kolhoza biedri vai nenasiedzot vecumu, kādā varēja kļūt par kolhoza biedru, apdrošināšanas periodu veido faktiski nostrādātais laiks: mēneši, kuros reģistrētas izstrādes dienas vai saņemts atalgojums, vai nostrādāto dienu skaits gadā. Ja persona ir strādājusi uz darba līguma pamata, apdrošināšanas periodu nosaka tāpat kā personām, kuras strādājušas uzņēmumos, iestādēs un organizācijās.”

Noteikumu Nr. 165 28.2.apakšpunkts un 34.punkts atļauj personām apdrošināšanas stāžā ieskaitīt darbu ne tikai kolhozā, bet arī darbu lauku saimniecībā, kas veikts līdz 15 gadu vecuma sasniegšanai, ja vien ir dokuments, kas pierāda faktiski nostrādāto laiku.

[3.4] Ar likuma „Par lauksaimniecības uzņēmumu un zvejnieku kolhozu privatizāciju” 3.pantu kolhoza biedra statuss tika piemērots arī valsts lauksaimniecības uzņēmumos strādājošajiem, tātad arī padomju saimniecībās jeb sovhozos strādājošiem.

Arhīva izziņa apliecina, ka pieteicēja pirms 15 gadu sasniegšanas ir strādājusi padomju saimniecībā „/Nosaukums/” un viņai aprēķināta samaksa par darbu. Tā kā noteikumu Nr. 165 28.2.apakšpunkts noteic, ka personām, kuras strādājušas kolhozā, nenasiedzot vecumu, kādā varēja kļūt par kolhoza biedru, apdrošināšanas periodu veido faktiski nostrādātais laiks, proti, mēneši, kuros reģistrētas izstrādes dienas, atzīstams, ka minētais periods ir ieskaitāms pieteicējas apdrošināšanas stāžā.

Noteikumu Nr. 165 7.punkts noteic: ja dokumentā, kas apliecina apdrošināšanas perioda ilgumu, ziņas ir nepilnīgas, par apdrošināšanas perioda sākuma vai beigu datumu uzskata attiecīgā mēneša piecpadsmito datumu, ja norādīts gads un mēnesis bez datuma.

Tā kā arhīva izziņā norādīts mēnesis bez datuma, pieteicējas apdrošināšanas stāžā ieskaitāmi periodi no 1976.gada 15.jūlija līdz 15.augustam, no 1977.gada 15.jūnija līdz 15.augustam, no 1978.gada 15.jūnija līdz 15.augustam un no 1979.gada 15.jūnija līdz 15.augustam, kopā septiņi mēneši.

[4] Aģentūra iesniedza kasācijas sūdzību par apgabaltiesas spriedumu, kurā norādīja turpmāk minētos argumentus.

[4.1] Tiesa pieteicējas darbu padomju saimniecībā nepamatoti pielīdzinājusi darbam kolhozā un nepamatoti piemērojusi noteikumu Nr. 165 28.2.apakšpunktu. Minētajā tiesību normā noteikts, ka pat kolhozā nodarbinātajiem, ja viņi nebija kolhoza biedri, apdrošināšanas periodu nosaka tāpat kā personām, kuras strādājušas uzņēmumos, iestādēs un organizācijās, nevis otrādi – ka padomju saimniecībās strādājušo apdrošināšanas periods nosakāms kā kolhozā nodarbinātajiem.

[4.2] Likums „Par lauksaimniecības uzņēmumu un zvejnieku kolhozu privatizāciju” nav piemērojams izskatāmajā gadījumā, jo tas paredzēja kārtību īpašuma formas maiņai, taču neregulēja ne kolhozu, ne padomju saimniecību darbību to pastāvēšanas laikā, kā arī neregulēja darba tiesiskās attiecības un neparedzēja kārtību apdrošināšanas stāža pierādīšanai un aprēķināšanai. Šajā likumā ir definēts jēdziens „kolhozs” un „padomju saimniecība”, kas pierāda, ka tām bija atšķirīgs tiesiskais statuss.

Tiesa nav ņēmusi vērā, ka spēkā esošais tiesiskais regulējums – noteikumi Nr. 165 – paredz atšķirīgu apdrošināšanas stāža noteikšanu personām, kas bija nodarbinātas kolhozā, un personām, kas bija nodarbinātas cita veida uzņēmumos. Tādējādi personām, kas bija nodarbinātas padomju saimniecībā, apdrošināšanas stāžs ir nosakāms, piemērojot noteikumu Nr. 165 20.1.apakšpunktu, kurā ir noteikts, ka darbu iestādēs, organizācijās un uzņēmumos pierāda ar noteiktajiem dokumentiem, ievērojot darba tiesisko attiecību nodibināšanas brīdī spēkā esošajos normatīvajos aktos noteikto darba attiecību nodibināšanas minimālo vecumu.

[4.3] Satversmes tiesas 2007.gada 9.oktobra sprieduma lietā Nr. 2007-04-03 nolēmumu daļa nav pamats, lai iekļautu strīdus periodus pieteicējas apdrošināšanas stāžā, jo tie ir nosakāmi, piemērojot spēkā esošo tiesisko regulējumu, kas savukārt nav atzīts par neatbilstošu Satversmei.

[4.4] Tiesa nav izvērtējusi priekšnoteikumus noteikumu Nr. 165 34.punkta piemērošanai. Minētā tiesību norma nav piemērojama attiecībā uz pieteicēju, jo tajā regulēti darba periodi līdz 1949.gada 15.martam.

[4.5] Lai arī Satversmes tiesa ar 2007.gada 9.oktobra spriedumu lietā Nr. 2007-04-03 atzina noteikumu Nr. 165 2.punktā noteikto „bet ne agrāk kā no dienas, kad persona sasniegusi 15 gadu vecumu, izņemot šo noteikumu 40.punktā norādīto gadījumu” par neatbilstošu Satversmes 64.pantam un spēkā neesošu no pieņemšanas brīža, tomēr ir jāņem vērā, ka attiecīgā tiesību norma tika atzīta par Satversmei neatbilstošu, jo apdrošināšanas perioda sākumpunkta noteikšanas regulējums noteikumos Nr. 165 tika iekļauts, neievērojot likumā noteiktās pilnvarojuma robežas. Pēc šā Satversmes tiesas sprieduma spēkā stāšanās noteikumu Nr. 165 2.punktā un 20.1.apakšpunktā tika veikti grozījumi, ka, nosakot apdrošināšanas stāža sākuma datumu, ir ievērojams darba tiesisko attiecību nodibināšanas brīdī spēkā esošajos normatīvajos aktos noteiktais darba tiesisko attiecību nodibināšanas minimālais vecums.

Attiecībā uz strīdus periodiem jāņem vērā Darba likumu kodekss, saskaņā ar kuru nodarbinātības vecums ir 16 gadi vispārējā gadījumā un 15 gadi izņēmuma gadījumos. Līdz ar to apdrošināšanas periods no 1972.gada 1.oktobra personām varēja veidoties tikai no 15 gadu vecuma sasniegšanas.

[4.6] Pusaudži un bērni, strādājot skolas vasaras brīvlaikā, ieguva līdzekļus saviem tēriņiem, brīvpusdienas skolā vai citus atvieglojumus ģimenei, taču tas neveido apdrošināšanas stāžu personām, kas nodarbinātības brīdī vēl nebija sasniegušas minimālo nodarbinātības vecumu.

Šāda pieeja saskan arī ar šobrīd spēkā esošo tiesisko regulējumu. Lai arī atbilstoši Darba likuma 37.panta otrajai daļai izņēmuma gadījumā pieļaujams nodarbināt bērnus vecumā no 13 gadiem no mācībām brīvajā laikā vieglā darbā, tomēr, pamatojoties uz likuma „Par valsts sociālo apdrošināšanu” 5.panta pirmo daļu, sociālajai apdrošināšanai obligāti ir pakļauti visi 15 gadu vecumu sasniegušie darba ņēmēji. Tādējādi personas, kas tiek nodarbinātas pirms 15 gadu vecuma sasniegšanas, netiek pakļautas valsts sociālajai apdrošināšanai arī saskaņā ar šobrīd spēkā esošo tiesisko regulējumu, jo pusaudžu nodarbinātības mērķis nav apdrošināšanas stāža uzkrāšana.

[5] Pieteicēja paskaidrojumā par kasācijas sūdzību norāda, ka tā nav pamatota.

Motīvu daļa

[6] Lietā ir pārbaudāms, kura no noteikumu Nr. 165 tiesību normām jāpiemēro izskatāmās lietas faktiskajiem apstākļiem – 20.1.apakšpunkts vai 28.2.apakšpunkts. Pārsūdzētais lēmums ir pamatots ar noteikumu Nr. 165 20.1.apakšpunktu, savukārt apgabaltiesa ir atzinusi, ka jāpiemēro 28.2.apakšpunkts.

[7] Saskaņā ar likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 1.punktu apdrošināšanas stāžam līdz 1990.gada 31.decembrim Latvijas pilsoņiem ir pielīdzināms Latvijas teritorijā uzkrātais darba un tam pielīdzinātais periods. Savukārt pārejas noteikumu 2.¹punkts paredz, ka šo pārejas noteikumu 1. un 2.punktā noteikto periodu aprēķināšanas, pierādīšanas un uzskaites kārtību, kā arī šo periodu aprēķināšanas nosacījumus nosaka Ministru kabinets. Saskaņā ar šo tiesību normu izdoti noteikumi Nr. 165.

Noteikumu Nr. 165 20.punktā ir ietverti apdrošināšanas periodu pierādīšanas noteikumi darbam iestādēs, organizācijās un uzņēmumos. 20.1.apakšpunkts paredz, ka šo darbu pierāda, pamatojoties uz dokumentiem, kuri norādīti šo noteikumu 5.1., 5.3., 5.6., 5.7. un 5.29.apakšpunktā, ievērojot darba tiesisko attiecību nodibināšanas brīdī spēkā esošajos normatīvajos aktos noteikto darba tiesisko attiecību nodibināšanas minimālo vecumu.

Savukārt noteikumu Nr. 165 28.punkts attiecas uz darbu kolhozā. Saskaņā ar 28.2.apakšpunktu, nosakot apdrošināšanas periodu, personām, kuras strādājušas kolhozā, nebūdamas kolhoza biedri vai nerasniedzot vecumu, kādā varēja kļūt par kolhoza biedru, apdrošināšanas periodu veido faktiski nostrādātais laiks: mēneši, kuros reģistrētas izstrādes dienas vai saņemts atalgojums, vai nostrādāto dienu skaits gadā. Ja persona ir strādājusi uz darba līguma pamata, apdrošināšanas periodu nosaka tāpat kā personām, kuras strādājušas uzņēmumos, iestādēs un organizācijās.

[8] Aģentūra kasācijas sūdzībā norāda, ka izskatāmajā gadījumā ir jāpiemēro noteikumu Nr. 165 20.1.apakšpunkts un ka apgabaltiesa ir nepamatoti pielīdzinājusi pieteicējas darbu padomju saimniecībā „Nosaukums” pirms 15 gadu vecuma darbam kolhozā un līdz ar to nepamatoti piemērojusi noteikumu Nr. 165 28.2.apakšpunktu.

Senāts atzīst, ka minētais kasācijas sūdzības arguments ir pamatots.

Senāts piekrīt aģentūrai, ka likuma „Par lauksaimniecības uzņēmumu un zvejnieku kolhozu privatizāciju” (*bija spēkā līdz 2005.gada 1.janvārim*) normas, pamatojoties uz kurām apgabaltiesa pieteicējas darbu padomju saimniecībā „Nosaukums” ir pielīdzinājusi darbam kolhozā, nav piemērojamas konkrētajā gadījumā. Minētais likums regulēja lauksaimniecības uzņēmumu un zvejnieku kolhozu privatizāciju, kas saistīta ar īpašuma formu maiņu. Likuma mērķis bija mazināt nelikumīgo kolektivizācijas metožu radītās sekas, mainot īpašuma formas lauksaimniecības uzņēmumos un zvejnieku kolhozos, kā arī veicināt privatizācijas procesu lauksaimniecībā un privātās uzņēmējdarbības attīstību, materiāli sekmēt zemnieku saimniecību veidošanos. Šis likums neregulēja ne darba tiesiskās attiecības, ne arī to, kā pierādāma nodarbinātība lauksaimniecības uzņēmumos. Līdz ar to likums „Par lauksaimniecības uzņēmumu un zvejnieku kolhozu privatizāciju” nevar būt par pamatu, lai apdrošināšanas periodu padomju saimniecībā aprēķinātu atbilstoši tam regulējumam, kas paredz apdrošināšanas perioda aprēķinu kolhozā.

Tāpat Senāts iepriekš ir atzinis, ka laikā līdz 1991.gadam nodarbinātība kolhozā tika regulēta atsevišķi un atšķirīgi no nodarbinātības iestādēs, organizācijās un uzņēmumos. Darbs iestādēs, uzņēmumos tiek aprēķināts kā noteikts laika periods, bet kolhozā atbilstoši noteikumu Nr. 165 28.1.apakšpunktam apdrošināšanas periodu veido laikposms, kurā ir reģistrētas izstrādes dienas vai saņemts atalgojums. Kolhoznieku sēta kolhozu tiesībās bija īpašs tiesību subjekts, kura eksistence būtiski bija saistīta ar kolhozu. Personas varēja būt nodarbinātas uz darba līguma pamata, kā arī veikt darbu kolhozā kā kolhoznieka sētas loceklis, piemēram, kolhoza biedra bērni. Kolhoznieku sētas locekļi, kas nebija kolhoza biedri, tika nodarbināti kolhoza darbā, taču ne uz darba līguma pamata, un attiecīgi arī viņu darbs varēja tikt uzskaitīts līdzīgi kā kolhoza biedriem ar izstrādes dienām, jo kolhoznieku sētas un tās locekļu saistība ar kolhozu bija cieša (sk. *Senāta 2011.gada 4.novembra sprieduma lietā Nr.SKA-453/2011, A42514608, 9.–13.punkts*). Attiecīgi kolhoznieku sētas konstrukcija padomju kolhozu tiesībās atšķīrās no nodarbinātības iestādēs, organizācijās un uzņēmumos un šā iemesla dēļ nevar iestādēs, organizācijās un

uzņēmumos (tostarp padomju saimniecībās) strādājušos vienkāršoti pielīdzināt kolhozos strādājošajiem (*Satversmes tiesas 1.kolēģijas 2025.gada 23.jūlija lēmuma par atteikšanos ierosināt lietu 6.punkts*).

Tā kā pieteicēja ir strādājusi padomju saimniecībā, nevis kolhozā, apgabaltiesa ir nepamatoti piemērojusi noteikumu Nr. 165 28.2.apakšpunktu pieteicējas apdrošināšanas stāža noteikšanai.

[9] Pieteicējas apdrošināšanas stāžs ir nosakāms saskaņā ar noteikumu Nr. 165 20.1.apakšpunktu, jo lietā ir konstatēti faktiskie apstākļi šīs tiesību normas piemērošanai. Proti, pieteicēja saskaņā ar arhīva izziņu no 1976. līdz 1981.gadam vasaras mēnešos (jūnijā, jūlijā un augustā) ir strādājusi padomju saimniecībā „Nosaukums/”.

Šajā laikā spēkā bija Darba likumu kodekss, kas noteica, ka nav atļauts pieņemt darbā personas, kas jaunākas par 16 gadiem, un tikai izņēmuma gadījumā var pieņemt darbā personas, kas sasniegušas 15 gadu vecumu (*180.pants*). Visi strādnieki un kalpotāji bija pakļauti obligātai valsts sociālajai apdrošināšanai (*240.pants*). Tātad laikā, kad bija spēkā Darba likumu kodekss, darba tiesiskās attiecības varēja tikt nodibinātas agrākais no 15 gadu vecuma. Tikai no 15 gadu vecuma darba tiesiskajās attiecībās nodarbinātie strādnieki un kalpotāji bija pakļauti obligātai valsts sociālajai apdrošināšanai. Attiecīgi šis periods tiek ieskaitīts apdrošināšanas stāžā.

Noteikumu Nr. 165 20.1.apakšpunktā ir ietverts skaidrs un nepārprotams likumdevēja regulējums, kas liedz pieteicējai apdrošināšanas stāžā ieskaitīt darbu padomju saimniecībā skolas vasaras brīvlaikā pirms 15 gadu vecuma sasniegšanas. Noteikumu Nr. 165 20.1.apakšpunktā nevar konstatēt roba esību, kas būtu pamats veikt tiesību tālākveidošanu.

[10] Ņemot vērā konstatēto, ka apgabaltiesa ir nepareizi tulkojusi un piemērojusi likuma „Par lauksaimniecības uzņēmumu un zvejnieku kolhozu privatizāciju” un noteikumu Nr. 165 normas, Senāts atzīst, ka apgabaltiesas spriedums ir atceļams.

Rezolutīvā daļa

Pamatojoties uz Administratīvā procesa likuma 129.¹panta pirmās daļas 1.punktu, 348.panta pirmās daļas 2.punktu un 351.pantu, Senāts

nosprieda

atcelt Administratīvās apgabaltiesas 2022.gada 8.decembra spriedumu un nosūtīt lietu jaunai izskatīšanai Administratīvajai apgabaltiesai;

atmaksāt Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrai par kasācijas sūdzību samaksāto drošības naudu 70 *euro*.

Spriedums nav pārsūdzams.

L. Slica J. Pleps I.

Višķere